

I. EDITORIAL

VULNERABILITATEA AVOCATULUI ÎN EXERCITAREA DREPTULUI LA LIBERĂ EXPRIMARE ȘI PROTEJAREA INDEPENDENȚEI ȘI PRESTIGIULUI JUSTIȚIEI

De Ioan Chelaru

Statutul specific al avocatului în procedurile judiciare, rolul său de apărător al drepturilor și intereselor clienților, dar și de intermediar între justițiabil și instanțe, constituie puternice argumente pentru importanța acestuia în procesul de înfăptuire al justiției. Avocatul este în general, se zice, protejat în exercitarea dreptului la liberă exprimare pentru afirmațiile făcute, în vederea apărării intereselor clienților săi, în cursul procedurilor judiciare, în sala de judecată, chiar și atunci când ședința este publică și informațiile pot ajunge în acest mod la cunoștința generală a publicului. Întrucât libertatea de exprimare a avocatului se manifestă cu precădere în raport de activitatea organelor judiciare, este evident că poate apărea o tensiune între aceștia, mai ales că ele beneficiază de o protecție sporită împotriva criticilor de care celelalte puteri, executivă ori legislativă, nu beneficiază. Această tensiune este relativ dificil de rezolvat. De aici și existența, în principiu, în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, a unei anume limitări speciale a libertății de exprimare, atât a mass mediei, dar și a avocaților, în scopul garantării autorității și imparțialității puterii judiciare.

Tematica abordată de mine sub titlul „*Vulnerabilitatea avocatului în exercitarea dreptului la liberă exprimare și protejarea independenței și prestigiului justiției*” mi-a fost sugerată spre a fi expusă în cadrul manifestărilor dedicate Zilei Europene a Avocaților de către un coleg avocat, de ale cărui performanțe în drept nu am cum să mă îndoiesc. Totuși, inițial, m-a frapat o contradicție în termenii acestui titlu pentru că un avocat vulnerabil în exercitarea dreptului la liberă exprimare nu are cum să apere justiția, independența și imparțialitatea sistemului judiciar. Avocatul are un rol esențial în administrarea echitabilă a justiției, așa încât vulnerabilitatea sa, atunci când își spune cuvântul pentru apărarea drepturilor justițiabililor,

înseamnă implicit o vulnerabilitate a justiției. Susțin că, în realitate, o breșă în sistemul judiciar creează, în mod direct, un dezechilibru.

Am realizat însă că, de fapt, colegul meu îmi dăduse o temă de gândire, o speță deloc simplă. Există vulnerabilități ale avocatului în exercitarea dreptului la liberă exprimare? Dacă da, care ar fi resorturile? Ce l-ar putea împiedica pe avocat să se exprime liber? Ce instrumente are sau ar putea avea avocatul pentru a depăși obstacolele ivite în exercitarea libertății sale de exprimare? Ce instrumente are, dacă are, pentru a proteja independența și prestigiul justiției?

Sigur că anumite formalități, condiții și restricții în ceea ce privește libertatea de exprimare în general (nu numai a avocatului) pot constitui măsuri necesare într-o societate democratică pentru a garanta alte drepturi fundamentale, inclusiv autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești, așa cum prevede art. 10, alin. (2) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Însă vorbim aici de "vulnerabilități" ale avocatului, un cuvânt care este departe de rațiunea excepției prevăzută în Convenție. Pentru avocat, o vulnerabilitate în exercițiul profesiei înseamnă o vulnerabilitate în apărarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor și nicidecum o garanție. Iar aceasta se reflectă automat în slăbirea autorității și imparțialității puterii judiciare. Așa cum a recunoscut și Curtea Europeană a Drepturilor Omului de nenumărate ori, statutul specific al avocaților „le conferă o poziție centrală în administrarea actului de justiție ca intermediar între publicul larg și instanțele de judecată” [1]. Din această perspectivă, „ei joacă un „rol-cheie” în a se asigura că instanțele de judecată, a căror misiune este fundamentală într-un stat de drept, se bucură de încrederea publicului” [2]

Așadar, exercitându-și cu bună credință rolul de apărător al justițiabilului, al drepturilor sale, avocatul apără în același timp și prestigiul justiției, autoritatea, independența, imparțialitatea și prestigiul acesteia, cuvântul său fiind un factor esențial în echilibrarea balanței între drepturile supuse judecății.

De aceea, în reflecția asupra acestei teme, aș porni de la o premisă incontestabilă, aceea că drepturile și libertățile fundamentale nu pot fi privite separat, ci numai într-un angrenaj unic, în măsură să asigure echilibrul lor. Altfel, ajungem la conflicte de drepturi, intrăm într-un cerc vicios care se reflectă, în ultimă instanță, în încălcarea drepturilor justițiabililor, dar și ale cetățenilor în general. Și tocmai aici este problema, că societatea reușește din ce în ce mai greu să țină echilibrul acestor drepturi, din rațiuni care pun în prim plan asigurarea securității în fața ascensiunii terorismului, precum și combaterea corupției și a crimei organizate. Sigur că acestea sunt priorități clare, însă nu înseamnă a nu ține cont de toate drepturile și principiile fundamentale, pentru că dacă se afectează acest echilibru, rezultatul nu poate fi altul decât vulnerabilitatea statului de drept.

Actualmente, există mai multe surse de vulnerabilitate a avocatului, a căror cauză principală provine, cred eu, din ignorarea principiilor fundamentale ale profesiei de avocat de către autoritățile statului. Vorbim aici de:

- insuficiența protecției legale a pledoariei, cu alte cuvinte a libertății de exprimare a avocatului,
- încălcarea independenței acesteia prin tendințele legislative de a încadra avocatul în raporturi de muncă, deci de subordonare,
- încălcarea constantă a confidențialității comunicărilor dintre avocat și client prin legiferarea unor norme ce vizează asigurarea securității cetățenilor și lupta împotriva corupției și a crimei organizate, fără a institui anumite excepții pentru avocați sau jurnaliști, așa cum prevăd normele europene.

Toate acestea determină riscul evident, devenit aproape certitudine, că avocatul să fie supus aproape în permanență presiunilor care îi afectează independența și implicit libertatea de exprimare.

Întrucât unii dintre colegii mei avocați au tratat chiar exhaustiv primele două cauze, în cadrul evenimentelor anterioare dedicate Zilei Europene a Avocatului, voi aborda în special cea de a treia cauză, discutând inclusiv despre breșele legislative și incoerențele în aplicarea legii, care duc la încălcarea principiului fundamental al confidențialității comunicărilor avocat-client.

Anul acesta, România a fost condamnată la CEDO pentru ignorarea principiului confidențialității avocat-client, în cauza Pruteanu contra României^[3] însă condamnările au curs pe bandă rulantă și pentru alte state ^[4].

Principala motivație a sancțiunilor CEDO a fost că aceste interceptări, respectiv confiscări ale corespondenței avocat-client s-au făcut în absența unei suspiciuni rezonabile că avocatul ar fi comis vreo faptă penală, precum și absența oricăror măsuri solide și garanții de protecție împotriva “interferențelor” cu secretul profesional. Evident, dacă avocatul însuși este suspectat că ar fi comis vreo faptă penală, interceptarea este perfect legală. Dar, de prea multe ori, avocatul este interceptat “prin ricoșeu”, fără a fi suspectat în niciun fel.

Această problemă, a lipsei unor garanții legislative suficiente pentru protecția confidențialității comunicărilor avocaților este foarte actuală și pe ordinea de zi a Comisiei și a Parlamentului European.

La data de 29 octombrie 2015, Parlamentul European a adoptat Rezoluția referitoare la cursul dat Rezoluției Parlamentului European din 12 martie 2014 privind supravegherea electronică în masă a cetățenilor UE, care subliniază că „supravegherea în masă subminează în mod grav confidențialitatea datelor în anumite profesii reglementate, cum ar fi doctorii, ziariștii și avocații; subliniază în special dreptul cetățenilor UE de a fi protejați de orice supraveghere care vizează comunicarea confidențială a acestora cu avocații lor și care ar încălca Carta drepturilor fundamentale a UE, în special articolele 6, 47 și 48, precum și Directiva 2013/48/UE privind dreptul de a avea acces la un avocat; invită Comisia să prezinte, până cel târziu la sfârșitul lui 2016, o comunicare privind protecția comunicațiilor confidențiale în exercitarea anumitor profesii care se bucură de privilegii profesionale prevăzute de lege”^[5].

Această subliniere este inclusă la capitolul „Protejarea statului de drept și a drepturilor fundamentale ale cetățenilor UE/o protecție sporită pentru avertizorii de integritate și ziaristi”. Prin urmare, scopul reglementărilor nu este protejarea personală a avocaților, a jurnaliștilor sau a altor liber-profesioniști, ci protejarea statului de drept și a drepturilor fundamentale ale cetățenilor. Să facem distincția între privilegii personale sau de breaslă/grup și privilegii „profesionale”, care își au temeiul în protecția unor valori fundamentale ale întregii societăți!

Din păcate, constat cu mare părere de rău, că această distincție nu este suficient înțeleasă. Și am observat acest lucru în timpul dezbaterilor din Senatul României, dar și după acestea, dezbateri referitoare la Propunerea legislativă privind modificarea și completarea legii nr.51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat, care, printre altele modificată și aprobată deja cu succes, instituie în mod expres o excepție de la măsura ridicării de înscrisuri, a sechestrării sau a confiscării de acte de orice fel, precum și a suporturilor de sunet, imagine și date, a imaginilor și a altor reprezentări care se află în posesia avocatului. Aceste aspecte au atras o serie de critici severe din partea unor oameni politici, a Parchetului (DNA) și a unei părți din mass media, care au acuzat public că avocații vor să-și instituie „imunități” și chiar să obstrucționeze justiția. Nu a contat că același proiect conține o prevedere menționată expres, chiar în același articol, conform căreia, „restricțiile privind măsura confiscării nu sunt aplicabile în situația în care probe și indicii temeinice justifică suspiciunea că avocatul ar fi implicat în săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală ori dacă avocatul este implicat în favorizarea infractorului, obstrucționarea justiției sau într-o tănuire sau dacă este vorba despre bunuri rezultate în urma săvârșirii unei infracțiuni (...)” Or, această din urmă dispoziție a fost „uitată” atât în discursurile politicianilor care înfierau (deși unii dintre ei sunt avocați) modificarea, cât și în comunicatul DNA (care nu poate fi suspectată că nu știe să interpreteze o lege). “Adoptarea unui astfel de proiect ar avea ca și consecință nulitatea unor probe deja administrate în dosarele DNA, aflate atât în faza de urmărire penală, cât și pe rolul instanțelor de judecată”. Am spus și atunci, o susțin și acum în fața dumneavoastră, că modernizarea legii a fost necesară pentru o mai mare libertate a avocaților în a-și exercita profesia, dar și în asigurarea protecției profesionale a acestora. În fapt, nu se asigura protecția avocatului împotriva legii, nici nu ar fi necesară, ci modificările vizează protecția împotriva abuzurilor.

Și atunci, mai putem vorbi de libertate de exprimare când aceasta are ca sursă dezinformări, acuzații de cârdășii, trunchieri ale adevărului? Mai poate avocatul să-și apere clientul, indiferent câtă libertate de exprimare ar avea la nivel teoretic, când opinia publică a pronunțat deja sentința în cazul respectiv?

Asemenea probleme sunt la ordinea zilei nu numai la noi. În Franța, de exemplu, a fost promovat recent un proiect de lege privind garantarea concretă a respectării secretului profesional al avocatului, care prevede, printre altele, interdicția interceptării „prin rigoșeu”. Conform expunerii de motive, „trebuie reafir-

mată urgent, prin lege, **importanța crucială a dreptului apărării la un proces echitabil și o justiție imparțială**, concretizând respectarea secretului profesional între avocat și clientul său. (...) Fără o garanție concretă a respectării acestui secret profesional, nu putem avea o exercitare normală a drepturilor de apărare. Și fără această exercitare normală a drepturilor apărării, nu există Stat de drept. Pentru că, să nu ne înșelăm: secretul profesional nu a fost instituit pentru protejarea avocatului, ci a justițiabilului și a drepturilor acestuia” [6].

Am urmărit cu interes reacția presei franceze față de acest proiect și nu am văzut „asalturi” asupra inițiatorilor sau asupra avocaților, similare cu cele petrecute în România în vara acestui an. Au fost doar informări obiective cu privire la conținutul proiectului.

Toate aceste propuneri legislative au legătură cu libertatea de exprimare, puternic distorsionată prin dezinformare, prin scurgeri trunchiate ale unor probe din dosare. Cu spectacolul televizat! Ca jurist, am o idee foarte clară și apreciez că e firesc că cetățenii să fie informați în ceea ce privește chestiunile de interes public. Dar, de asemenea, tot la fel de importantă este ideea conform căreia, cetățenii nu trebuie manipulați prin dezinformare. Constatăm aproape zilnic în mass media scurgeri de informații din dosarele penale, chiar și stenograme ale comunicărilor avocat client. Ziua începe cu comunicatele organelor de urmărire penală privind perchezițiile care se efectuează în acel moment. Deci încă din faza în care o persoană este suspectată, nu acuzată! Însă numele persoanei respective apare imediat „pe surse”. Se ridică servere și calculatoare en-gros, fără a se ține seama de comunicări confidențiale avocat client, și nu de puține ori, acestea apar și în presă.

Prezumția de nevinovăție a ajuns un principiu istoric, înlocuit cu prezumția de vinovăție, urmând ca persoana suspectată sau acuzată să vină cu argumentele sale pentru răsturnarea unei prezumții de vinovăție, și nu de nevinovăție, așa cum cere legea. Aceasta în condițiile în care mai poate, deoarece sub presiunea mediatică este greu până și pentru instanțe să rămână imparțiale, mai ales când hotărârea acestora nu corespunde opiniei publice deja formate, când chiar și asupra instanței începe să planeze o prezumție de vinovăție. Cum poate proteja avocatul independența și prestigiul justiției, când libertatea lui de exprimare în apărarea clientului său este sugrumată de aceeași prezumție de vinovăție, de „complicitate” cu clientul, indusă pe cale mediatică, ca urmare a unor informări premature, provenite chiar de la autoritățile statului.

Aș spune că această practică ce s-a instalat în ultimul timp în societatea românească echivalează cu o dezinformare, deci cu o încălcare sistematică a dreptului fundamental la informație al cetățenilor. Iar informarea corectă a opiniei publice este o obligație corelativă a libertății de exprimare. [7]

Acest lanț al slăbiciunilor are repercusiuni asupra tuturor drepturilor fundamentale, creând vulnerabilități ale sistemului de justiție greu de remediat. Din momentul în care astfel de tendințe (impuse de autorități publice aflate „la

putere” prin circumstanțele momentului) virusează întreg sistemul legislativ și judiciar, drepturile și libertățile fundamentale sunt compromise iar anarhia și haosul vor fi instalate.

[1] Morice c. Franței, Hotărârea CEDO, Marea Cameră, din 23 aprilie 2015, par. 132

[2] Ibidem

[3] Pruteanu c. României, Hotărârea CEDO din 3 mai 2015

[4] Vinci c. Franței, Hotărârea CEDO din 2 aprilie 2015, Yuditskaya c. Rusia, **Hotărârea CEDO din 12 mai 2015**

[5] Rezoluția Parlamentului European din 29 octombrie 2015 referitoare la cursul dat Rezoluției Parlamentului European din 12 martie 2014 referitoare la supravegherea electronică în masă a cetățenilor UE (2015/2635(RSP)), **paragraful 43. A se vedea și Rezoluția Parlamentului European din 12 martie 2014 referitoare la programul de supraveghere al Agenției Naționale de Securitate (NSA) a Statele Unite ale Americii, la organismele de supraveghere din diferite state membre și la impactul acestora asupra drepturilor fundamentale ale cetățenilor UE și asupra cooperării transatlantice în materie de justiție și de afaceri interne, în care sunt exprimate îngrijorările Parlamentului European în legătură cu ” subminarea libertății presei și a comunicațiilor dintre membrii anumitor profesii care se bucură de privilegiul confidențialității, cum sunt, printre alții, avocații și medicii” [lit. G, alin. (7)]**

[6] Proposition de loi tendant à garantir concrètement le respect du secret professionnel de l’avocat, Enregistré à la Présidence de l’Assemblée nationale le 3 juin 2015. A se vedea și articolul Franța: Proiect de lege pentru garantarea concretă a respectării secretului profesional al avocatului. Interdicția interceptării ”prin ricoșeu”, publicat pe site-ul UNBR

[7] Art. 31 din Constituția României, alin. (2) și (4): (2) Autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal. (..) (4) Mijloacele de informare în masă, publice și private, sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice.